หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับปลาล่วาย

ปลาล่วายเป็นปลาน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง จัดเป็นปลาหนังหรือปลาประเภทที่ไม่มีเกล็ดเช่นเดียวกับปลาเทโพและปลาสังกะวาด ขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่มีการสำรวจพบมีความยาวถึง 150 เซนติเมตร ปลาชนิดนี้พบอยู่ในแถบประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศกัมพูชา ประเทศเวียตนาม และประเทศไทย ปลาล่วายสามารถเลี้ยงให้เจริญเติบโตได้ดีทั้งในบ่อและในกระชังที่ลอยน้ำ นอกจากนี้ยังเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย เจริญเติบโตเร็ว มีความต้านทานโรคสูงสามารถกินอาหารได้เกือบทุกชนิดแม้แต่เศษอาหารจากร้านค้าหรือมูลสัตว์ จึงทำให้ประชาชนนิยมเลี้ยงปลาล่วายกันอย่างแพร่หลาย

ปลาล่วายจัดเป็นปลาที่มีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจของประเทศชนิดหนึ่ง เพราะวงจรชีวิตของปลาชนิดนี้สามารถก่อให้เกิดอาชีพแก่ประชาชนมากมาย เช่น อาชีพการจับลูกปลาล่วายขนาดเล็ก (Fry) จากแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อขายต่อให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาหรืออาชีพการเพาะพันธุ์ลูกปลาล่วายขนาดเล็กเพื่อขายต่อให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาและอาชีพการเลี้ยงลูกปลายนาดเล็กจนถึงขนาดความยาวประมาณ 3-4 นิ้ว (Fingerling) เพื่อขายต่อให้กับเกษตรกรผู้จะเลี้ยงเป็นปลาใหญ่อีกทอดหนึ่ง โดยเฉพาะในปัจจุบันได้มีการส่งลูกปลาล่วายขนาดเล็กไปยังตลาดต่างประเทศเป็นปลาล่วยงาม (Ornamental fish) เป็นมูลค่าปีละหลายล้านบาท นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดอาชีพการจัดหาอาหารลูกปลาวัยอ่อน เช่น ไรแดง หนอนแดง ฯลฯ เพื่อขายให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาทั้งในประเทศและจัดส่งไปยังต่างประเทศ จึงนับว่าปลาล่วายเป็นปลาที่น่าสนใจอย่างมาก

1. ประวัติปลาล่วาย

ปลาล่วายเป็นปลาน้ำจืดในครอบครัว (Family) Schilbeidae มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Pangasius sutchi (Fowler) มีชื่อสามัญว่า Stripped Catfish หรือ Siamese Shark ชื่อไทยมีเรียกกันหลายชื่อ เช่น ปลาล่วาย ล่วายกล้วย อ้ายด้อง เป็นต้น

1.1 <u>ลักษณะของปลาล่วาย</u>

ปลาล่วายเป็นปลาไม่มีเกล็ด มีลำตัวเรียวงาม หัวค่อนข้างกว้างแต่ไม่แบนมากนัก ปากต่ำและกว้าง ตามีขนาดเล็ก มีหนวดสั้น 2 คู่ เส้นข้างตัวมีลักษณะเป็นเส้นที่สมบูรณ์ ครีบหลังมีก้านครีบแข็ง 1 ก้านและก้านแขนง 6 ก้านโดยก้านครีบแข็งจะมีลักษณะเป็นฟันเลื่อยและมีครีบไขมันขนาดเล็กอยู่ระหว่างครีบหลังและครีบหาง ครีบก้นมีก้านแข็ง 4 ก้านและก้านแขนง 30-32 ก้าน ครีบหูมีก้านแข็ง 1 ก้าน และก้านแขนง 8 ก้าน มีซี่เหงือก 20 ซี่ มีฟันซี่เล็ก ๆ เรียงเป็นแถวบนยากรรไกรทั้ง 2 คู่ และมีฟันบนเพดานเรียงเป็น 2 แถว ปลาล่วายที่แก่เต็มวัยจะมีลำตัวสีเทาดำบริเวณด้านหลัง และมีสีขาวขัดบริเวณตั้งแต่ด้านข้างของลำตัวจากส่วนหน้าถึงโคนหาง ขนานไปกับเส้นข้างตัวทั้งด้านบนและด้านข้างทำให้แลดูสวยงามมาก (ภาพที่ 1)

1.2 <u>แหล่งกำเนิดและการแพร่กระจาย</u>

ปลาล่วายมีแหล่งกำเนิดในประเทศไทย อินเดีย และพม่า ต่อมาได้แพร่พันธุ์เข้าไปในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชา เวียตนาม และอินโดนีเซีย สำหรับในประเทศไทยปลาล่วายมีแหล่งอาศัยอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำโขง รวมทั้งสาขาของแม่น้ำต่าง ๆ ดังกล่าว ลูกปลาล่วายที่สับมาจำหน่ายส่วนมากได้มาจากที่ต่าง ๆ ในลุ่มน้ำภาคกลางในท้องที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สพบุรี อุทัยธานี อ่างทอง นครสวรรค์ พิจิตร และพิษณุโลก ประมาณเดือนกรกฎาคมถึงตุลาคมซึ่งเป็นฤดูน้ำลด

ปลาล่วายชอบอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นอ่าว น้ำนิ่ง มีผักตบชวา หรือแพลนุ่นขึ้นหนาแน่น นอกจากนี้ยังสามารถอาศัยในน้ำที่มีความโปร่งแสงต่ำตั้งแต่ระดับความลึก 2-5 เซนติเมตรได้

1.3 <u>อาหารและนิสัยการกินอาหาร</u>

ปลาล่วายเป็นปลาที่กินอาหารได้ทั้งเนื้อสัตว์และพืช แต่โดยทั่วไปแล้วจะชอบกินเนื้อสัตว์มากกว่าไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่มีชีวิตหรือตายแล้วก็ตาม ในการเลี้ยงปลาล่วายไม่ว่าจะเป็นในบ่อหรือในกระชัง เกษตรกรมักนิยมให้อาหารประเภทปลายข้าว รำ และผักสดผสมกัน แต่ถ้าเป็นการเลี้ยงเพื่อเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์จะต้องผสมปลาสับหรือปลาป่นลงในส่วนผสมของอาหารด้วย เนื่องจากปลาล่วายมีปากต่ำจึงชอบกินอาหารกับพื้นก้นบ่อมากกว่าที่จะขึ้นมากินอาหารบนผิวน้ำ ดังนั้นอาหารที่ให้จึงควรเป็นอาหารที่จมน้ำ

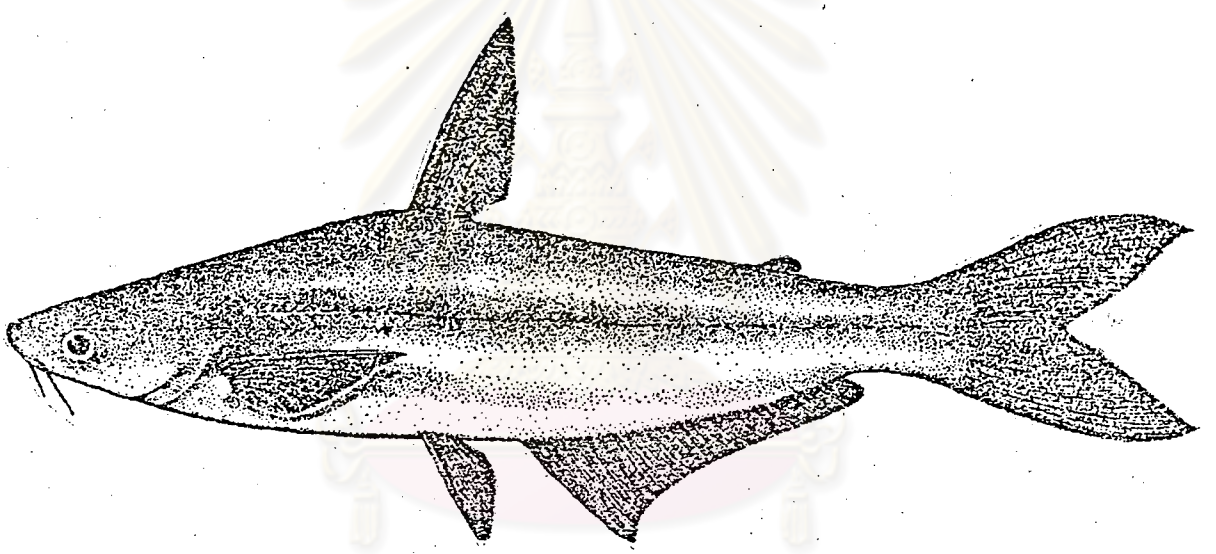

ภาพที่ 1 รูปร่างลักษณะภายนอกของปลาสวาย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4 การแพร่ขยายพันธุ์

1.4.1 ความแตกต่างระหว่างเพศ การสังเกตลักษณะเพศของปลาล่วายนั้นสังเกตได้ยากในปลาที่ยังไม่เจริญเติบโตเต็มวัย แต่ในฤดูผสมพันธุ์จะพบว่าปลาเพศเมียมีลักษณะที่เด่นชัด คือ ส่วนท้องพองป่อง ช่องเพศกลมนูน และเป็นสีชมพู ลำตัวจะมีสีขาวเงินสวยงาม ส่วนปลาเพศผู้จะมีท้องเรียบกว่า ไม่นูนเช่นปลาเพศเมีย ช่องเพศเป็นรูปรีเช่นเดียวกันแต่แคบและเล็กกว่า สีแดงอ่อนและมีส่วนของอวัยวะเพศยื่นยาวออกมา ในปลาที่มีน้ำเชื้อสมบูรณ์และแก่เต็มที่เมื่อใช้มือบีบที่บริเวณท้องใกล้ช่องเพศเพียงเบา ๆ จะเห็นน้ำเชื้อสีขาวขันไหลออกมาเห็นได้ชัด

1.4.2 ฤดูการวางไข่ ปลาล่วายเป็นปลาที่วางไข่ในช่วงฤดูฝน เช่นเดียวกับปลาทั่ว ๆ ไปคืออยู่ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนกันยายน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอิทธิพลความช้าหรือเร็วของฝนแต่ละปีในแต่ละภาคของประเทศ เป็นต้นว่าปลาล่วายในแม่น้ำโขงจะวางไข่เร็วกว่าปลาภาคอื่น คือเริ่มวางไข่ตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคมหรือ ต้นเดือนเมษายน เป็นต้นไป ส่วนปลาในแม่น้ำปิงบริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพลจะวางไข่ช้าที่สุดคือ ประมาณหลังเดือนกรกฎาคม หรือเดือนสิงหาคม เป็นต้น

1.4.3 นิสัยการวางไข่ ปลาล่วายเป็นปลาที่วางไข่ในแหล่งน้ำไหล แต่ก็มีอยู่บ้างที่เข้าไปวางไข่ตามบริเวณหนองน้ำธรรมชาติที่ไม่มีกระแสน้ำมากนัก โดยปลาเพศผู้จะฉีดน้ำเชื้อออกมาผสมกับไข่แบบผสมภายนอกไข่ปลาจะฟักออกเป็นตัวภายใน 24 ชั่วโมงที่อุณหภูมิ 27-29 องศาเซลเซียส

2. การเพาะพันธุ์ปลาล่วายโดยวิธีการผสมเทียม

ปลาล่วายเป็นปลาที่นิยมเลี้ยงกันมากและนับวันก็จะยิ่งเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ เนื่องจากเป็นปลาที่คนส่วนใหญ่รับประทานกันประกอบกับเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย โตเร็ว สามารถกินอาหารได้หลายชนิด มีความต้านทานโรคสูง และสะดวกต่อการขนส่ง นอกจากนี้ตลาดในต่างประเทศ เช่น ฮ่องกง สิงคโปร์ และประเทศในยุโรปได้ให้ความสนใจลูกปลาล่วายขนาดเล็กในด้านความสวยงามเป็นอย่างมาก และสั่งซื้อในปริมาณมากทุกปีจึงทำให้ลูกปลาล่วายที่จับได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติมีไม่เพียงพอกับความต้องการของเกษตรกร ดังนั้นเพื่อให้ธุรกิจการเลี้ยงปลาล่วายประสบความสำเร็จและเพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคจึงจำเป็นต้องเพิ่มผลผลิตของปลาล่วายด้วยวิธีการเพาะพันธุ์ โดยทั่วไปการเพาะพันธุ์ปลาทำได้ 2 วิธีคือ การเพาะพันธุ์โดยวิธี

เลียนแบบธรรมชาติ และการเพาะพันธุ์โดยวิธีการผสมเทียม แต่เนื่องจากปลาล่วายเป็นปลาที่ไม่สามารถทำการเพาะพันธุ์โดยวิธีเลียนแบบธรรมชาติได้ ทั้งนี้เพราะปลาล่วายเป็นปลาที่วางไข่เฉพาะในแหล่งน้ำไหลเท่านั้น เมื่อนำปลาล่วายมาเลี้ยงในบ่อหรือในกระชังซึ่งเป็นน้ำนิ่ง ปลาล่วายจะไม่แพร่พันธุ์วางไข่ ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องพยายามหาวิธีที่จะทำให้ปลาวางไข่โดยการฉีดฮอร์โมนจากต่อมใต้สมองของปลาล่วายหรือปลาไนที่เพิ่งตายใหม่ ๆ เข้าไปในตัวปลาล่วายเพศเมียเพื่อกระตุ้นให้ปลาพร้อมที่จะวางไข่ จากนั้นจึงรีดไข่และน้ำเชื้อมาผสมกันในภาชนะ กรรมวิธีดังกล่าวเรียกว่า การผสมเทียม ซึ่งได้รับความสำเร็จในปี พ.ศ. 2509 ที่สถานีประมงบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์

หลักการและขั้นตอนในการเพาะพันธุ์ปลาล่วายโดยวิธีการผสมเทียม

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการผสมเทียม

1.1 การเลี้ยงพ่อแม่พันธุ์ปลาล่วาย นิยมเลี้ยงในกระชังเพราะจะให้ผลดีกว่าเลี้ยงในบ่อ การเลี้ยงในกระชังจะปล่อยปลาในอัตราส่วนประมาณ 6 ตัวต่อ 1 ตารางเมตร แต่ถ้าเลี้ยงในบ่อจะปล่อยปลาในอัตราส่วน 1 ตัวต่อ 2-3 ตารางเมตร โดยปล่อยปลาที่มีขนาด 1 กิโลกรัมขึ้นไปหรือเป็นปลาที่มีอายุประมาณ 2 ปี ในระยะแรก ๆ จะให้อาหารเฉพาะข้าวต้มผสมรำละเอียดเท่านั้น แต่เมื่อถึงฤดูการขุนอาหารคือประมาณเดือนมีนาคมจำเป็นต้องเพิ่มปลาเป็ดโดยให้มีส่วนผสมของอาหารดังนี้ ปลาเป็ด 5 ส่วน ข้าวสุก 3 ส่วน รำละเอียด 2 ส่วน[1] หรือจะให้เฉพาะปลาบดและปั้นเป็นก้อนแต่เพียงอย่างเดียวก็จะยิ่งดีโดยให้ในอัตราส่วน 3 % ของน้ำหนักปลา ในกรณีที่เลี้ยงพ่อแม่ปลาในบ่อจำเป็นต้องเติมน้ำในบ่อเป็นประจำเพื่อชดเชยปริมาณน้ำที่ระเหยในแต่ละวันและก่อนถึงฤดูผสมพันธุ์ประมาณ 2 เดือนควรถ่ายน้ำในบ่อสัปดาห์ละครั้งเพื่อกระตุ้นให้พ่อแม่ปลาสร้างน้ำเชื้อและไข่ พ่อแม่ปลาจะเริ่มมีไข่แก่และมีน้ำเชื้อที่สมบูรณ์ตั้งแต่เดือนเมษายนถึงตุลาคมซึ่งพร้อมที่จะเพาะพันธุ์ได้

1.2 การคัดเลือกพ่อแม่พันธุ์ หลังจากที่เลี้ยงพ่อแม่ปลาให้สมบูรณ์เต็มที่แล้วต้องทำการคัดเลือกพ่อแม่พันธุ์ที่มีน้ำเชื้อดีและมีไข่แก่เต็มที่ โดยมีวิธีการสังเกตดังนี้

---

[1] สมปอง หิรัญวัฒน์, "ชีวประวัติของปลาล่วาย," เอกสารวิชาการฉบับที่ 3/2523 กรมประมง, หน้า 44.

ตัวผู้ มีลักษณะท้องเรียบ ไม่นูน พื้นท้องแข็งกว่าตัวเมีย ลักษณะช่องเพศเป็นรูปวงรีแคบขนาดเล็กมีสีแดงอ่อน เมื่อใช้มือบีบตรงบริเวณท้องใกล้ช่องเพศเหนือรูกันเบา ๆ จะมีน้ำเชื้อสีขาวไหลออกมา

ตัวเมีย มีส่วนท้องอูมเป่ง พื้นท้องนิ่มและมีสีเงินวาวสวยงามมาก ลักษณะช่องเพศเป็นรูปวงรีกว้างใหญ่กว่าตัวผู้มีสีชมพู ถ้าไข่สุกเต็มที่เมื่อจับปลายื้นมาจากน้ำแล้วเอามือแตะบริเวณท้องใกล้ช่องเพศจะเห็นเม็ดไข่สีเหลืองซึ่งอยู่ปลายฝักหลุดออกมาจากช่องเพศ วิธีการทดสอบอีกวิธีหนึ่งคือ ใช้ท่อยางขนาดเล็กสอดเข้าไปในอวัยวะเพศของปลาเพศเมียแล้วดูดไข่ออกมาใส่ในขวดแก้ว ส่องดูด้วยตา ไข่ที่ดีจะมีสีเหลืองอ่อน กลมใส แม่ปลาที่คัดเลือกแล้วจะเอามาขังในอวนเปลซึ่งมีน้ำพ่นให้อากาศอยู่ตลอดเวลา

1.3 <u>ปริมาณฮอร์โมนที่ใช้</u> ฮอร์โมนที่จะใช้ฉีดปลาสวายเพศเมียเป็นฮอร์โมนจากต่อมใต้สมองของปลาสวายหรือปลาไน โดยทำการฉีด 2 ครั้ง ครั้งแรกใช้ปริมาณ 1 โดส ส่วนครั้งที่สองใช้ปริมาณ 3 หรือ 4 โดส ซึ่งใช้ระยะเวลาห่างกันประมาณ 8-10 ชั่วโมง (การคำนวณจำนวนโดส คำนวณได้จากน้ำหนักของปลาที่ถูกนำมาเก็บต่อมใต้สมองหารด้วยน้ำหนักของปลาที่จะฉีดฮอร์โมน)

2. <u>วิธีการฉีดและตำแหน่งที่ฉีด</u>

หลังจากคัดแม่ปลาได้แล้วจะต้องชั่งน้ำหนักแม่ปลาเสียก่อน เพื่อจะได้คำนวณโดสได้ถูกต้อง ต่อจากนั้นจึงบดต่อมใต้สมองของปลาสวายหรือปลาไนที่เพิ่งตายใหม่ ๆ ให้ละเอียดแล้วผสมน้ำกลั่นลงไปประมาณ 1 ซีซี บดให้ละเอียดอีกครั้งแล้วจึงดูดสารละลายขึ้นมาฉีดเข้ากล้ามเนื้อของปลา ตำแหน่งที่ฉีดฮอร์โมนคือ เข้ากล้ามเนื้อเหนือเส้นข้างตัวใต้ครีบหลัง หรือตำแหน่งครีบหู

3. <u>การตรวจสอบก่อนการรีดไข่</u>

หลังจากฉีดเข็มที่สองไปแล้วประมาณ 8 ชั่วโมงจะต้องทำการตรวจสอบแม่ปลาว่าพร้อมที่จะผสมพันธุ์หรือไม่ โดยการจับแม่ปลาขึ้นมาแล้วเอามือแตะหรือบีบเบา ๆ ที่บริเวณท้อง ถ้าแม่ปลาที่พร้อมจะรีดไข่ได้จะเห็นมีไข่สักษณะสีเหลืองไหลออกมา

4. การรีดไข่ผสมกับน้ำเชื้อ

เมื่อตรวจพบว่าแม่ปลาพร้อมที่จะรีดไข่ได้แล้ว ให้จับปลาขึ้นมา เอาผ้าเช็ดตัวให้แห้ง จับปลาให้ส่วนหัวสูงขึ้นและให้ส่วนท้องต่ำลง จับให้กระชับกับลำตัวแล้วใช้มือรีดไล่จากส่วนบนของปลาด้านท้องลงมาทางส่วนหาง ไข่จะไหลออกสู่ภาชนะที่รองรับ จากนั้นจึงจับปลาเพศผู้ขึ้นมาเช็ดตัวให้แห้งแล้วกระทำวิธีการเดียวกันเพื่อรีดน้ำเชื้อลงผสมแล้วจึงใช้ขนไก่คนให้น้ำเชื้อผสมกับไข่ให้ทั่วประมาณ 1-2 นาที จึงใส่น้ำสะอาดแล้วใช้ขนไก่คนอีกประมาณ 1-2 นาที จึงรินน้ำทิ้งแล้วใส่น้ำใหม่ลงไปอีก โดยคนอยู่ตลอดเวลา จากนั้นจึงนำไปเทลงในภาชนะที่เพาะฟักไข่ปลาต่อไป

อนึ่ง ในการรีดไข่ปลานั้นปลาอาจจะดิ้นจนทำให้ทำงานไม่สะดวก ไข่อาจจะหลุดกระจัดกระจายหรือปลาอาจจะหลุดจากมือ ในทางปฏิบัติจะใช้ยาสลบเพื่อทำให้ปลาหยุดนิ่ง หรือทำให้ปลาเชื่องช้า ยาสลบที่ใช้คือ ควินาดิน (Quinadin) ปริมาณการใช้อาจจะใช้ 5-10 หยดต่อน้ำ 5 ลิตร เมื่อรีดไข่แล้วนำไปปล่อยไว้ในบ่อประมาณ 5-10 นาที ก็จะฟื้นว่ายน้ำได้ปกติ

5. การฟักไข่ปลา

การฟักไข่ปลาสวยสามารถกระทำได้ 2 วิธี คือ

5.1 ฟักไข่ในอวนเปลโอล่อนแก้ว โดยการขึงกระชังในบ่อแล้วนำไข่ปลาสวยที่ได้รับการผสมน้ำเชื้อและล้างสะอาดแล้วไปเทลาดในกระชัง โดยใช้มือตีหรือกวนน้ำขณะที่ลาดไข่เพื่อให้ไข่กระจายไปติดทุกด้านของกระชังแล้วปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 24-30 ชั่วโมง ไข่ที่ติดกับกระชังก็จะฟักออกเป็นตัว การสังเกตว่าไข่ดีหรือไม่นั้นให้สังเกตจากสีของไข่ ไข่ดีจะใส ส่วนไข่ที่ไม่ดีจะมีสีขาวขุ่น

5.2 ฟักไข่ในกรวยเพาะฟัก โดยกำรทำให้ไข่เป็นไข่ไม่ติด (Non-adhesive egg) เสียก่อน คือ แทนที่จะใช้น้ำใสล้างไข่ปลาหลังจากการผสมน้ำเชื้อแล้วให้ใช้น้ำโคลนล้างแทน โดยใช้โคลนประมาณ 1-2 กำมือ ละลายน้ำ 10 ลิตร ปล่อยให้ตกตะกอนแล้วนำน้ำที่ได้จากการตกตะกอนมาใช้ล้างไข่ปลาจะทำให้ไข่ปลาซึ่งธรรมชาติเป็นไข่ติด (Adhesive egg) กลายเป็นไข่ไม่ติด ปล่อยไข่ทิ้งไว้ในกรวยซึ่งมีน้ำไหลวนอยู่ประมาณ 24-30 ชั่วโมงไข่ก็จะฟักออกเป็นตัว

ช่วงระยะเวลาในการลำเลียงขนส่งลูกปลาล่วายวัยอ่อน ควรจะลำเลียงหลังจากที่ฟักออกเป็นตัวแล้วประมาณ 10 ชั่วโมงเพราะลูกปลาในช่วงนี้จะแข็งแรงและยังใช้อาหารจากถุงอาหาร (Yolk Sac) การลำเลียงควรจะกระทำในตอนเย็นหรือตอนเช้าซึ่งอุณหภูมิไม่สูงและลำเลียงโดยอัดในถุงพลาสติกอัดลมในปริมาตรน้ำ 2 ลิตร ต่อลูกปลาประมาณ 3,000 - 4,000 ตัว

3. การเลี้ยงปลาล่วายในประเทศไทย

ปลาล่วายเป็นปลาที่คนไทยส่วนใหญ่นิยมรับประทานกันเพราะนอกจากจะประกอบอาหารได้หลายชนิดแล้วยังมีราคาถูกเมื่อเทียบกับเนื้อสัตว์ชนิดอื่น ๆ เช่น หมู ไก่ เนื้อ เป็นต้น เมื่อประชากรมีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วก็ยิ่งทำให้ปริมาณความต้องการปลาล่วายเพิ่มมากขึ้น แต่ในปัจจุบันปริมาณปลาล่วายที่ชาวประมงจับได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติกลับมีจำนวนลดลง ดังนั้นเพื่อให้ปลาล่วายมีปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภค ชาวประมงส่วนใหญ่จึงหันมาเลี้ยงปลาล่วายกัน

การเลี้ยงปลาล่วาย สามารถเลี้ยงได้ 2 วิธีคือ การเลี้ยงในบ่อดิน และการเลี้ยงในกระชัง

3.1 การเลี้ยงปลาล่วายในบ่อดิน

การเลี้ยงปลาล่วายในบ่อดินกระทำกันมากในแถบภาคกลางตั้งแต่จังหวัดนครล่วรรค์ลงมาถึงกรุงเทพมหานคร

หลักเกณฑ์การเลี้ยงปลาล่วายในบ่อดิน มีดังนี้

3.1.1 การเตรียมบ่อ บ่อเลี้ยงปลาล่วายควรเป็นบ่อขนาดใหญ่ตั้งแต่ 1 ไร่ น้ำลึกประมาณ 1.5-2 เมตร และบ่อควรตั้งอยู่ในบริเวณที่สามารถถ่ายเทน้ำได้สะดวก

ก่อนที่จะปล่อยลูกปลาลงเลี้ยงในบ่อดินจะต้องกำจัดศัตรูของปลาที่อาศัยอยู่ในบ่อดินออกให้หมดเสียก่อนโดยการวิดน้ำในบ่อให้แห้งแล้วตากบ่อหรือใส่ไซยาไนด์ประมาณ 200 กรัมต่อไร่ ทิ้งไว้ประมาณ 3-5 วัน นอกจากนี้ควรเพิ่มปุ๋ยเพื่อให้เกิดอาหารแก่ปลาล่วาย

3.1.2 น้ำที่ใช้ จะต้องเป็นน้ำที่จืดสนิทมิฉะนั้นปลาจะไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร

3.1.3 <u>พันธุ์ปลาที่จะนำมาเลี้ยง</u> ควรคัดพันธุ์ปลาที่สมบูรณ์ ไม่มีแผล มีขนาดใกล้เคียงกันและควรทำการฆ่าเชื้อโรคก่อนที่จะปล่อยปลาลงบ่อ โดยการนำลูกปลาลงแช่ในน้ำยาฟอร์มาลิน (Formalin) เข้มข้น 50 ส่วนในล้านส่วนประมาณ 6 ชั่วโมง[2]

3.1.4 <u>อัตราการปล่อย</u> ปลาที่ปล่อยควรมีขนาด 5-12 เซนติเมตร อัตราการปล่อย 1-10 ตัวต่อเนื้อที่ผิวน้ำ 1 ตารางเมตรทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดและปริมาณอาหารและความสมบูรณ์ของน้ำอนึ่งการเลี้ยงปลาชนิดนี้สามารถเลี้ยงร่วมกับปลาชนิดอื่นได้ เช่น ปลาดุก โดยใช้อัตราการปล่อยคือ ปลาดุก 1 ตัวต่อปลาสวาย 2 ตัว[3] นอกจากนี้ยังสามารถเลี้ยงปลาสวายพร้อมกับสัตว์บก เช่น ไก่ เป็ด และสุกร ได้อีกด้วยโดยสร้างเล้าสัตว์คร่อมบนบ่อปลา เพื่อให้เศษอาหารและมูลสัตว์ตกลงไปในบ่อปลาซึ่งของเสียเหล่านั้นบางส่วนก็เป็นอาหารโดยตรงของปลาสวาย และส่วนที่เหลือก็เป็นตัวเร่งให้เกิดอาหารธรรมชาติขึ้นในบ่อปลา แต่ก็ต้องกำหนดจำนวนสัตว์เลี้ยงให้พอเหมาะกับเนื้อที่บ่อด้วยเพื่อไม่ให้น้ำในบ่อเสีย อัตราการปล่อยปลาสวาย : สุกร : พื้นที่บ่อที่เหมาะสม คือ 1,600 ตัว : 10 ตัว : 1 ไร่[4] ซึ่งการเลี้ยงแบบผสมผสานนี้จะทำให้เกษตรกรได้รับผลประโยชน์มากกว่าการเลี้ยงปลาหรือเลี้ยงสัตว์บกแต่เพียงอย่างเดียว

3.1.5 <u>อาหารที่ให้</u> ให้อาหารผสมระหว่างรำละเอียด ปลายข้าว ปลาป่น และผักต่าง ๆ นอกจากนี้จะใส่ปุ๋ยมูลโค กระบือ หรือหมู ในอัตราส่วน 10 กิโลกรัมต่อเนื้อที่บ่อ 1 ไร่[5] เพื่อเพิ่มอาหารธรรมชาติ

การให้อาหารควรให้เป็นเวลาโดยให้วันละ 1 ครั้ง ในเวลาเช้าหรือเย็น และควรให้ในปริมาณที่เพียงพอ

---

[2] เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

[3] กรมประมง, "การเลี้ยงปลาสวาย," เอกสารคำแนะนำ กรมประมง, 2526, หน้า 5.

[4] เรื่องเดียวกัน.

[5] เรื่องเดียวกัน.

3.1.6 การเจริญเติบโต ใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 8-12 เดือน จะได้ปลาสวายหนัก 1-1.5 กิโลกรัม ซึ่งสามารถจับจำหน่ายได้

3.1.7 การจับปลา การจับปลาจำนวนน้อยให้ใช้แหหรือสวิง แต่ถ้าจับจำนวนมากควรใช้อวนหรือเผือกแบ่งตอนของบ่อแล้วจับปลาออกให้หมด

3.1.8 ผลผลิตที่ได้ โดยเฉลี่ยครั้งละ 4,000 กิโลกรัมต่อไร่[6]

3.2 การเลี้ยงปลาสวายในกระชัง

หลักเกณฑ์การเลี้ยงปลาสวายในกระชัง มีดังนี้

3.2.1 ที่ตั้งของกระชัง ควรตั้งในแหล่งน้ำจืดที่มีน้ำไหลถ่ายเทได้คือในแม่น้ำ ลำคลอง

3.2.2 ขนาดของกระชัง ที่นิยมใช้กันในปัจจุบันมีขนาด 10-15 ตารางเมตร ลึก 1.25 เมตร ทั้งนี้แล้วแต่ความเหมาะสมเป็นราย ๆ ไป

3.2.3 วัสดุที่ใช้ทำกระชัง ส่วนมากนิยมทำด้วยไม้และพยุงกระชังให้ลอยในน้ำด้วยไม้ไผ่ที่มัดเป็นแพลูกบวบ

3.2.4 อัตราการปล่อย ปลาขนาด 3 นิ้วปล่อยได้ประมาณ 100 - 200 ตัวต่อ 1 ตารางเมตร

3.2.5 อาหารและการให้อาหาร ใช้อาหารและส่วนประกอบของอาหารเช่นเดียวกับปลาสวายที่เลี้ยงในบ่อ

3.2.6 การเจริญเติบโต ขึ้นอยู่กับอาหารแต่ส่วนใหญ่ผู้เลี้ยงจะใช้เวลาประมาณ 9-10 เดือนก็จับจำหน่ายได้

3.2.7 การจับและลำเลียง การจับจะใช้อวนตี หรือบางทีผู้เลี้ยงสามารถลำเลียงปลาสวายด้วยกระชังออกสู่ตลาดได้เลยโดยปล่อยกระชังล่องลอยมาตามกระแสน้ำปลาจะไม่มีอาการบอบช้ำ

---

[6] เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

3.2.8 ผลผลิตที่ได้ โดยทั่วไปกระชังขนาด 10 ตารางเมตร สามารถเลี้ยงปลาสวายได้ 1,500 กิโลกรัม[7]

4. โรคของปลาสวายและการรักษา

โดยปกติปลาสวายมักจะไม่ค่อยเป็นโรคมากนัก โรคที่พอจะพบได้บ้าง คือ

4.1 โรคที่เกิดจากพยาธิ "อิ๊ค" (Ichthyophthirius sp.) เกิดได้กับปลาทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ จัดว่าเป็นโรคที่ทำความเสียหายให้แก่ผู้เลี้ยงปลามากที่สุด อาการของโรคคือจะเกิดจุดสีขาว ๆ ตามลำตัวของปลา มีเมือกหลุดออกมาและมีอาการเฉื่อยชา โรคนี้มักเกิดในช่วงที่อุณหภูมิต่ำโดยเฉพาะในฤดูหนาว สาเหตุของโรคเกิดจากการเลี้ยงปลาหนาแน่นมากเกินไป อาหารมีคุณภาพต่ำ และปริมาณไม่พอเพียง

วิธีรักษา มีดังนี้

4.1.1 แช่ปลาในน้ำยาฟอร์มาลิน (Formalin) เข้มข้น 25 ส่วนในล้านส่วน[8] โดยแช่วันเว้นวันหรือทุกวันติดต่อกันประมาณ 3 ครั้ง

4.1.2 ใส่น้ำยาฟอร์มาลิน (Formalin) เข้มข้น 25-50 ส่วนในล้านส่วนร่วมกับน้ำยามาลาไคท์ กรีน (Malachite Green) เข้มข้น 0.1 ส่วนในล้านส่วนลงในบ่อปลา

4.2 โรคท้องบวม เกิดได้กับปลาสวายทุกขนาด อาการของโรคคือ ส่วนท้องของปลาจะบวมออกมาเห็นได้ชัดเจน ทำให้ปลามีอาการเคลื่อนไหวช้าลงและตายในที่สุด การรักษาที่ได้ผลคือ

4.2.1 การถ่ายน้ำและใส่เกลือลงในบ่อปลาประมาณ 10-15 กิโลต่อไร่

4.2.2 ใส่ยาปฏิชีวนะ เช่น ออรีโอมัยซิน (Aureomycin) หรือเตตร้าไซคลิน (Tetracycline) ผสมในอาหารปลา ในอัตราส่วน 3-5 กรัมต่ออาหาร 1 กิโลกรัม ติดต่อกันนานประมาณ 7-10 วัน

---

[7] เรื่องเดียวกัน, หน้า 8

[8] อัตราส่วน 1 ส่วนในล้านส่วน หมายถึง น้ำยา 1 ซีซี ต่อปริมาณน้ำ 1,000 ลิตร

4.3 โรคที่เกิดจากพยาธิ "แดคทีโลไยรัส" (Dactylogyrus sp.) หรือพวกปลิงใส่ เกิดได้กับปลาทุกขนาด ปลาที่เป็นโรคนี้จะมีอาการหายใจไม่ส่ะดวก ทั้งนี้เพราะพยาธิจะเข้าเกาะและทำลายซี่เหงือกปลา สามารถรักษาโดยการใส่น้ำยาฟอร์มาลิน (Formalin) เข้มข้น 50 ส่วนในล้านส่วน หรือสารละลายดิพเทอร์เร็กซ์ (Dipterex) 0.25 ส่วนในล้านส่วนลงในบ่อปลา

4.4 โรคที่เกิดจากพยาธิ "ทริโคดินา" (Trichodina sp.) ส่วนมากจะเกิดกับปลาขนาดเล็ก พยาธิชนิดนี้จะเกาะอยู่ตามบริเวณลำตัว ครีบ ซี่เหงือก อาการที่ปรากฏคือ มีลักษณะเป็นแผ่นเยื่อบาง ๆ ปกคลุมบริเวณดังกล่าวทำให้ปลามีอาการเฉื่อยชา ไม่ค่อยกินอาหารและจะตายในที่สุด วิธีรักษาทำได้หลายวิธีดังนี้

4.4.1 แช่ปลาในน้ำเกลือเข้มข้น 3 % จนกระทั่งลูกปลามีอาการกระวนกระวายแล้วจึงเปลี่ยนน้ำใหม่

4.4.2 แช่ปลาในน้ำยาฟอร์มาลิน (Formalin) เข้มข้น 25-50 ส่วนในล้านส่วน

4.4.3 แช่ปลาในสารละลายด่างทับทิม 2-4 ส่วนในล้านส่วน

5. ส่วนประกอบและประโยชน์ของปลาส่วาย

5.1 ส่วนประกอบของเนื้อปลาส่วาย

ส่วนประกอบของเนื้อปลาส่วาย[9] มีดังนี้

โปรตีน	14.0231	-	14.0864	ส่วนร้อย
ไขมัน	5.3365	-	5.6528	ส่วนร้อย
ความชื้น	76.6593	-	78.2272	ส่วนร้อย
คาร์โบไฮเดรท	0.9870	-	1.3469	ส่วนร้อย
เถ้า	1.1067	-	1.1783	ส่วนร้อย

[9] สมปอง หิรัญวัฒน์, "ชีวประวัติของปลาส่วาย," หน้า 49.

013121

เกลือ	0.0354 -	0.0362	ส่วนร้อย
แคลเซียม	0.0666 -	0.0674	ส่วนร้อย
แคลอรี่	112.6568 -	114.1131	ต่อเนื้อปลา 100 กรัม

5.2 ประโยชน์ของปลาล่วาย

ปลาล่วายสามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายชนิดทั้งอาหารไทย จีน ฝรั่ง โดยเฉพาะอาหารไทยที่มีส่วนประกอบของเครื่องแกง เช่น แกงป่า ห่อหมก ผัดเผ็ด ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการนำปลาล่วายไปแปรรูป เช่น ทำปลาล่วายรมควัน ลูกชิ้นปลาล่วาย และข้าวเกรียบปลาล่วาย เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย